CHINY: W KRĘGU NOWYCH KULTÓW

Małgorzata Religa

YIGUANDAO I KULT NIEZRODZONEJ MACIERZY

Yiguandao (一贯道)¹ to jedna z najbardziej znanych współczesnych chińskich synkretycznych „sekt”² religijnych. Obecnie działa głównie na Tajwanie i wśród

¹ Inne nazwy, którymi sekta ta bywa określana, to Kong Meng Shengdao – Dao mędrców Konfucjusza i Mencjusza (孔孟圣道), Yishengdao – Jedno Dao Mędrców (一圣道), Zhenli Tiandao – Niebiańskie Dao Prawdziwej Zasady (真理天道) lub Tiandao – Niebiańskie Dao (天道). Wiadomości na temat wewnętrznej organizacji sekty i podstawowych terminów znajdują się np. na stronie internetowej <http://www.greatao.org/html.html>.

² Terminu „sekta” używam tu dla wygody, bez żadnych negatywnych konotacji. Termin ten jest często stosowany do określenia chińskich grup religijnych o charakterze synkretycznym, to znaczy łączących w sobie elementy światopoglądowe, liturgiczne, terminologiczne itp. przejęte głównie z konfucjanizmu, buddyzmu i taoizmu, ale nadające im własny charakter, nieco odmienny od wyjątkowego. Grupy te, czerpiące z wcześniejszej tradycji religijnej, ale przetwarzające ją na własny sposób, tworzące specyficzne dla siebie panteony i kosmologie, powstawały z reguły wokół charyzmatycznych przywódców, „patriarchów” (choć niekoniecznie musieli to być mężczyźni), i często miały charakter millenarystyczny. Były one zjawiskiem charakterystycznym szczególnie dla późnego okresu cesarstwa chińskiego, tzn. dla dynastii Ming (1368–1644) i Qing (1644–1911), a ponieważ część z nich stawała się podstawą buntów, traktowane były przez władze wrogo i określane terminem „występných nauczających” (xiejiào, 邪教). We wczesnym okresie republiki pojawiło się wiele grup religijnych wywodzących się lub nawiązujących do tych „sekt”, m.in. właśnie Yiguandao. Dla tych grup zaproponowano nazwę *redemptive societies* (Prasenjit Duara, *The Discourse of Civilization and Pan-Asianism*, „Journal of World History” 2001, t. 12, nr 1, s. 99–130), która jednak w polszczyźnie byłaby niewygodna w użyciu. Na temat „synkretycznych sekt” z przeszłości zob. Daniel Overmyer, *Folk Buddhist Religion. Dissenting Sects in Late Traditional China*, Harvard University Press, Cambridge–London 1976; Hubert Seiwert (in collaboration with Ma Xisha), *Popular Religious Movements and Heterodox Sects in Chinese History*, Brill Leiden–Boston 2003; na temat współczesnych *redemptive societies* zob. David K. Jordan, D. Overmyer, *The Flying Phoenix. Aspects of Chinese Sectarianism in Taiwan*, Princeton University Press, Princeton 1986; Lu Yunfeng, *The Transformation of Yiguandao in Taiwan. Adapting to a Changing Religious Economy*, Lexington Books 2008; Da-

chińskiej diaspory w Azji i poza Azją (np. w USA i Kanadzie), ale wywodzi się z Chin kontynentalnych. Faktyczne powstanie Yiguandao przypada na lata 20. XX w. i związane jest z Lu Zhongyi (路中一, 1849–1925) i jego uczniem Zhang Tianranem (张天然, 1885–1947). Po śmierci Lu Zhongyi, kiedy sekta podzieliła się na różne frakcje, Zhang Tianran stanął na czele jednej z nich i razem z żoną Sun Suzhen (孙素真, 1895–1975) przeniósł się do Jinanu, który stał się centrum działania sekty. Zasięg Yiguandao początkowo ograniczony był do Shandongu, ale pod przywództwem Zhang Tianrana w latach 40. stała się najliczniejszą sektą w Chinach, działającą głównie w wielkich miastach, takich jak Pekin, Tianjin, Szanghaj i Chengdu.

Yiguandao zostało z ChRL praktycznie całkowicie wyrugowane w brutalnej kampanii na początku lat 50³. Sun Suzhen stanęła na czele jednej z frakcji powstałych po śmierci Zhang Tianrana i udało się jej wraz z grupą wyznawców w roku 1953 przedostać z Hongkongu na Tajwan. Do roku 1988 sekta traktowana była tam także bardzo nieprzyjaźnie (jedną z przyczyn niechęci zarówno władz ChRL, jak i władz republiki były oskarżenia Yiguandao o współpracę z Japończykami w czasie okupacji). Na Tajwanie udało się jej jednak przetrwać i dziś jest jednym z formalnie zarejestrowanych związków wyznaniowych, a mimo stosunkowo niskiej procentowo liczby wyznawców działa dość prężnie i szerzej znana jest m.in. z prowadzenia restauracji wegetariańskich.

Podobnie jak inne sekty wywodzące się od założonej w XVII w. sekty „Dao Wcześniejszego Nieba” Xiantian dao (先天道), Yiguandao wyznaje kult najwyższego kosmicznego bóstwa – Niezrodzonej Matki Wusheng Laomu (无生老母 lub Bezkresnej Matki, Matki Bezkresu Wuji Laomu, 无极老母). W Yiguandao słowo „matka” odnoszące się do Niezrodzonej Matki zapisuje się specjalnym symbolem 𠄎, nieistniejącym w piśmie chińskim, przypominającym obrócony o 90 stopni zwykły znak „matka” (母). Dlatego też, by oddać niecodzienność tego terminu, w odniesieniu do Yiguandao tłumaczę Wusheng Laomu jako Niezrodzoną Macierz.

vid Ownby, *Falun Gong and the Future of China*, Oxford University Press, Oxford–New York 2008; Benjamin Perry, *The Religion of Falun Gong*, University of Chicago Press, Chicago–London 2012.

³ Według *Encyclopedia of Contemporary Chinese Culture* (red. Edward L. Davis, London 2005, s. 699–700) Yiguandao jest wciąż zakazane w ChRL, ale zdarzają się (głównie w prowincji Fujian, najsilniej związanej z Tajwanem) próby odtworzenia jej działalności. Ponieważ w celu uniknięcia prześladowań odbywają się one w tajemnicy, nie ma możliwości stwierdzenia, czy i na ile są one skuteczne. Na portalu YouTube dostępny jest w całości propagandowy film fabularny (po chińsku) z 1952 r., *Yiguan hairen Dao* [Yiguandao krzywdzące ludzi]. Film przedstawia dokonywane przez sektę gwałty, oszustwa i kolaborację z Japończykami, <https://www.youtube.com/watch?v=Kg9GFrOscyg>.

Nazwa Yiguandao nawiązuje do słynnego powiedzenia Konfucjusza: „Moje Dao przeniknięte jest jednym” (吾道一以贯之, *Lunyu* 4:15)⁴. Nazwę Yiguandao można przetłumaczyć jako „jedno Dao leżące u podstaw i przenikające” zarówno wszelkie byty, jak i „przenikające i spajające wszystkie nauczania/religie”. Ten fakt wykraczania ponad zewnętrzne różnice między religiami, a jednocześnie łączenia w sobie i przekraczania ich najważniejszych treści, jest silnie podkreślany przez wyznawców, którzy czasami twierdzą wręcz, że Yiguandao w ogóle nie jest religią, ale właśnie Dao – jedyną Prawdą, która leży u podstaw wszystkich religii, ale je przekracza. W tym sensie nauczanie Yiguandao ma być najskuteczniejszą i najbardziej bezpośrednią drogą do poznania Dao i uzyskania zbawienia, ale nie może być klasyfikowane jako religia, gdyż religie podlegają ograniczeniom (czasu, lokalnego obyczaju itd.), a Dao jest nieograniczone.

Odwołując się do spuścizny innych religii, z jednej strony akcentuje się wspólnotę ich kosmicznego źródła, z drugiej zaś fakt kontynuowania i łączenia w sobie przez Yiguandao ich najwartościowszych treści, dzięki czemu Yiguandao jest nauką najpełniejszą i najdoskonalszą. Wśród takich odwołań wymienić można znane w chińskiej tradycji twierdzenie o jedności *sanjiao* (三教), „trzech nauczzeń”, czyli konfucjanizmu, buddyzmu i taoizmu, albo stosunkowo nowe (tzn. dwudziestowieczne) twierdzenie o zasadniczej jedności *wujiao* (五教), „pięciu nauczzeń/religii”, czyli buddyzmu, taoizmu, konfucjanizmu, chrześcijaństwa i islamu. (Czasami mówi się wręcz o jedności *wanjiao*, 万教, czyli „wszystkich religii”). Konfucjusz, Laozi, Budda Siakjamuni, Jezus⁵ i Mahomet otoczeni są szacunkiem jako wysłani przez Niezrodzoną Macierz wielcy nauczyciele ludzkości, a wśród „świętych ksiąg”, obok różnych tzw. ksiąg feniksów (鸞书), czyli objawień uzyskanych zwykle na drodze nawiedzenia i automatycznego pisma (*fuji*, 扶乩)⁶, wymienia się konfucjański Czteroksiąg i Pięcioksiąg, takie taoistyczne teksty jak *Daodejing*, *Qingjingjing*, *Zhuangzi* i *Liezi*, buddyjskie sutry, przede wszystkim *Sutrę Diamen-towq*, a także Stary i Nowy Testament oraz Koran.

⁴ Inne tłumaczenia tego fragmentu to np. „My Way is bound together with one continuous strand” (Roger Ames, Henry Rosemont, *The Analects of Confucius, The Philosophical Translation*, Ballantine Books, New York 1998, s. 92) czy „My doctrine has one single thread running through it” (Simon Leys [Pierre Ryckmans], *The Analects of Confucius*, W.W. Norton, New York 1997, s. 17).

⁵ Bardzo ciekawe informacje na temat przedstawiania postaci i roli Jezusa w Yiguandao można znaleźć w artykule Philipa Clarta *The Image of Jesus Christ in a Chinese Inclusivist Context: I-Kuan Tao's Christology and Its Implications for Interreligious Dialogue*, [w:] Chung Yun-Ying (red.), *Zongjiao, wenxue yu rensheng*, Yuanzhi Daxue Zhongwenxi, Chungli 2006, s. 279–313.

⁶ Rytuał takiego „automatycznego pisma”, w którym uczestniczą trzy osoby: *tiancai* (天才, niebiański talent), podlegający nawiedzeniu i zapisujący boskie polecenia na popiele lub piasku, *dicai* (地才, ziemski talent), odczytujący zapis, i *rencai* (人才, ludzki talent), notujący dyktowany tekst, można obejrzeć na YouTube: 1991.03.04, 三才扶乩天人法會, <https://www.youtube.com/watch?v=NOrrNmlxmwI>.

Czasami wyróżnia się i systematyzuje te szczególnie ważne treści obecne i nauczane przez Yiguandao, które są najbardziej charakterystyczne i najsilniej podkreślane przez poszczególne z „pięciu religii”, a jednocześnie na różne sposoby odwołują się do jedności. I tak np. kontynuowane przez Yiguandao nauczanie charakterystyczne dla konfucjanizmu da się zamknąć w zaleceniu: „Zachowaj swój (pierwotny) umysł, dbaj o swoją (pierwotną) naturę, zachowaj równowagę przenikającą jedność (存心養性, 執中貫一)” – odnosi się to do lojalności i empatii (忠恕). Nauczanie przejęte z taoizmu to: „Dbaj o samodoskonalenie i sublimację swojej natury, zachowaj w sobie to, co związane z pierwotnym początkiem i strzeż jedności (修身煉性, 抱元守一)” – odnosi się to do dobroci (善良). Nauczanie przejęte z buddyzmu to: „Uświadom sobie swój umysł i objaw naturę (naturę i umysł Buddy), wszystkie dharmy są jednością (明心見性, 萬法號一)” – odnosi się to do miłosierdzia (慈悲). Nauczanie przejęte z chrześcijaństwa to: „Oczyść swoje serce i ulepsz naturę, módl się i kochaj wszystkich w jedności (洗心移性, 默禱親一)” – odnosi się to do powszechnej miłości (博愛). A nauczanie przejęte z islamu to: „Umocnij swoje serce i ustal naturę, to, co czyste i prawdziwe, powraca do jedności (堅心定性, 清真返一)” – odnosi się to do współczucia (惻隱).

Fot. 1. Przedstawiciele „Pięciu Religii”: pośrodku na górze Laozi (taoizm), po prawej stronie Konfucjusz i Jezus, po lewej Siakjamuni i Mahomet. Poniżej symbol Macierz

Należy jednak podkreślić, że chociaż Yiguandao nie występuje przeciwko żadnej z tych religii, jednocześnie uważa je za związane z przeszłością i niewystarczające w obliczu nadchodzącej apokalipsy. Te religie spełniły już swoje zadania

i chociaż wszystkie zawierają częściowe prawdy, żadna z nich nie zawiera prawdy w całości. Są godne szacunku, a nawet praktyki, ale całość prawdy – czyli prawdziwe Dao – znajduje się tylko w nauczaniu Yiguandao.

Etyczne nauczanie Yiguandao, zawarte w Głównych Wskazaniach Dao (道之宗旨)⁷, jakkolwiek najsilniej zabarwione jest etyką konfucjańską, rzeczywiście nawiązuje także do taoizmu i buddyzmu, a także do zasadniczej jedności pięciu religii:

- Czcij Niebo i Ziemię, poważaj bogów, kochaj ojczyznę i przykładaj się do obowiązków, bądź szczodry, przestrzegaj etykiety (敬天地, 礼神明, 爱国忠事, 敦品崇礼).
- Czcij ojca i matkę, szanuj nauczycieli, bądź uczciwy wobec przyjaciół, żyj w zgodzie z sąsiadami (孝父母, 重师尊, 信朋友, 和乡邻).
- Naprawiaj zło i dąż do dobra, przestrzegaj zasad pięciu relacji międzyludzkich (między mężem i żoną, ojcem i synem, starszym i młodszym bratem, władcą i poddanym, i między przyjaciółmi), praktykuj osiem cnót, czyli cnotę synowską, cnotę braterską, lojalność, wiarygodność, grzeczność, prawość, skromność, wstydlivość (改恶向善, 讲明五伦八德).
- Propaguj i stosuj się do głębokich nauk Mędrców pięciu religii (阐发五教圣人之奥旨).
- Z czcią stosuj się do starożytnej etykiety i określonych przez nią niezmiennych cnót (恪遵四维纲常之古礼).
- Oczyszczyć swoje serce i myśli, odrzuć fałsz i kultywuj to, co prawdziwe, powróć do samoistnej pierwotnej natury (洗心涤虑, 借假修真, 恢复本性之自然).
- Zachęcaj do najwyższego dobra, pobudzaj sumienie i zdolności do dobra, wspomagaj siebie przez wspomaganie innych, wspieraj siebie przez wspieranie innych (启发良知良能之至善, 己立立人, 己达达人).
- Odmień świat, by zapanowały w nim czystość i pokój, odmieniaj ludzkie serca, by dążyły do dobra, wspomagaj powstanie na świecie Wielkiej Jedności (挽世界为清平, 化人心为良善, 冀世界为大同).

Historia przekazu Dao

Według własnej tradycji Yiguandao przekaz Dao (*daotong*, 道统) liczy 64 pokolenia „patriarchów”, w tym 18 „Wczesnych patriarchów Wschodu”, 28 „Patriarchów Zachodu” i 18 „Późniejszych patriarchów Wschodu”⁸.

⁷ <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:jg9VsELzSVoJ:greattao.org/english/2008-09.htm+&cd=4&hl=pl&ct=clnk&gl=pl>.

⁸ Podana tutaj lista patriarchów nie jest jedyną możliwą. Listy te w różnych miejscach różnią się między sobą. Szczegółowe listy patriarchów znajdują się m.in. na stronach: <http://www.>

Lista „Wczesnych patriarchów Wschodu” obejmuje wielu historycznych i legendarnych bohaterów wczesnego okresu kultury chińskiej, od Fuxi⁹ i innych legendarnych bohaterów kulturowych, przez Yao, Shuna, Yu¹⁰, królów Tanga, Wena i Wu oraz księcia Zhou¹¹, do Laozi¹², Konfucjusza (551–479) i jego najwybitniej-

ikuantao.org.tw/modules/tadbook2/view.php?book_sn=1&bdsn=63; <https://yikuantao.wordpress.com/2009/07/28/the-patriarchs-of-i-kuan-tao/>; <http://hk.crntt.com/crn-webapp/cbspub/secDetail.jsp?bookid=44581&secid=44661>.

⁹ Fuxi to legendarny chiński władca, jeden z Trzech Wzniosłych (lub Trzech Cesarzy, San Huang) i jeden z pierwotnych twórców kultury chińskiej, któremu przypisuje się nauczanie ludzi myślistwa i rybołówstwa. Jego najważniejszym dokonaniem jest stworzenie tzw. ośmiu trygramów (*ba gua*), znaków symbolizujących Niebo, Ziemię, Ogień, Wodę, Wiatr, Piorun, Górę i Jezioro, zbudowanych z kresek reprezentujących układ sił yin i yang. Ośmiem trygramów stanowi podstawę 64 sześciokreśkowych heksagramów *Księgi Przemian* (*Yijing*). Ustalona przez Fuxi kolejność ośmiu trygramów ma być odwzorowaniem układu sił leżących u podstaw powstania kosmosu na etapie prekosmicznym lub Wczesniejszego Nieba (*xiantian*). Fuxi jest też opisywany jako brat i mąż bogini Nüwa, stworzycielki ludzi; oboje przedstawiani są jako istoty o ciałach węża i ludzkich głowach.

¹⁰ Cesarze Yao, Shun i Wielki Yu – legendarni, modelowi władcy, którzy mieli żyć w III tysiącleciu p.n.e. Cesarz Yao w czasie swoich rządów powierzał Shunowi wysokie stanowiska, a widząc, jak doskonale radzi sobie z porządkowaniem kraju, abdykował na jego rzecz. Shun jako władca uporządkował podział administracyjny i kalendarz oraz ujednolicił miary i wagi. W czasie panowania Yao i Shuna Chiny zalewane były ciągłymi powodziąmi i na polecenie Yao Shun wyznaczył niejakiego Guna do prac nad opanowaniem powodzi. Kiedy Gunowi się to nie powiodło, zadanie powierzono jego synowi Yu. Yu przez wiele lat ciężkich prac utworzył system kanałów, którymi odprowadził nadmiar wód do morza. Pełen podziwu dla jego umiejętności i szlachetności Shun nie przekazał tronu swojemu synowi, ale abdykował na rzecz Yu. W czasie swoich rządów Yu podzielił terytorium na dziewięć „prowincji”. Tron po Yu odziedziczył jego syn i od tego momentu rozpoczął się dynastyczny okres historii Chin. Zapoczątkowana przez Wielkiego Yu dynastia Xia jest pierwszą z tzw. Trzech Dynastii. Jej istnienie nie zostało jednoznacznie potwierdzone przez archeologię.

¹¹ Królowie Tang, Wen i Wu – historyczni założyciele dwóch pozostałych (i już bezspornych historycznych) z Trzech Dynastii: Shang i Zhou. Przypisuje się im szczególną szlachetność i potęgę moralną, dzięki której otrzymali „Mandat Niebios” (*Tianming*), co umożliwiło im obalenie ostatnich, występnych i okrutnych władców poprzednich dynastii i założenie własnych. Król Tang, którego rząd przypadał mniej więcej na okres 1675–1646 p.n.e., pokonał w bitwie tyrana Jie, ostatniego władcę dynastii Xia. Król Wen (1152–1056 p.n.e.) uważany jest za duchowego założyciela dynastii Zhou, chociaż faktyczne zwycięstwo nad ostatnim władcą dynastii Shang zostało odniesione w 1046 r. dopiero przez jego syna, króla Wu. Królowi Wen przypisuje się też opracowanie nowego układu trygramów i heksagramów w *Księdze Przemian*, nazywanego „postkosmicznym” lub Późniejszego Nieba (*houtian*). Król Wu zmarł po trzech latach panowania, w czasie których rozdzielił część wielkiego terytorium między krewnych i sprzymierzeńców, zapoczątkowując trwający kilkaset lat system feudalnych zależności. Książę Zhou był jednym z braci króla Wu i regentem w czasie małoletniości nowego króla. Jako regent pokonał zbuntowanych wasali zagrażających stabilności nowego porządku; przypisuje mu się odegranie kluczowej roli w umocnieniu dynastii i udoskonaleniu systemu rządów. Opisywany jest jako najdoskonalszy wzór mądrego i lojalnego ministra.

¹² Laozi to domniemany autor jednego z najważniejszych tekstów taoistycznych *Księgi Drogi i Cnoty*, *Daodejing*. Tradycyjnie identyfikowany jest z archiwistą żyjącym w VI w. na dworze króla Zhou, współczesnym Konfucjuszowi, z którym nawet miał się spotkać i udzielić mu różnych pouczeń.

szych uczniów: Yan Yuana (zm. 481), Zengzi (505–435), Zi Si (492?–421), aż do Mencjusza (372?–289)¹³. Po Mencjuszu przekaz Dao w Chinach został na pół tysiąca lat przerwany i przeniósł się do Indii, a lista „Patriarchów Zachodu” zaczyna się od Buddy Siakjamuniego.

Przekaz Dao powrócił do Chin za sprawą Bodhidharmy, który według legendy miał przybyć z Indii do Chin w początkach VI w. Bodhidharma jest jednocześnie 28. Patriarchą Zachodu i pierwszym z listy „Późniejszych patriarchów Wschodu”, która do Szóstego Patriarchy Huinenga (惠能, 638–713) pokrywa się z listą patriarchów buddyzmu *chan*. Siódmy patriarchat przypisany jest dwóm postaciom: Ma Danyangowi (马丹阳, XII w.), który był jednym z bezpośrednich uczniów Wang Chongyanga (王重阳, 1113–1170), twórcy wielkiego odłamu taoizmu religijnego – Quanzhen (全真), oraz Bai Yuchanowi (白玉蟾, 1194–1229), jednemu z pięciu „patriarchów” Południowej Szkoły Quanzhen. Do tego momentu listy patriarchów łączą „przekaz Dao” najpierw z oficjalną tradycją chińską i konfucjanizmem, potem z buddyzmem, przede wszystkim z buddyzmem *chan*, i wreszcie z taoizmem religijnym.

Poczynając od ósmego patriarchy Luo Qinga (罗清, Luo Menghonga 梦鸿 lub Luo Sifu 思浮, XV w.), twórcy Luo jiao (罗教, religii Luo), historia Yiguandao łączy się już z historią synkretycznych sekt, aktywnych w okresie późnego cesarstwa, określanych czasem wspólnym mianem Religii Białego Lotosu Bialianjiao (白莲

Zniechęcony sytuacją w Chinach miał opuścić kraj i udać się „na zachód”, ale przed odejściem poddyktował jeszcze *Daodejing* strażnikowi na granicy. Obecnie historyczność postaci Laozi bywa podważana. Już w początkach dynastii Han (II w. p.n.e.) zaczęto go ubóstwiać jako personifikację Dao, a od II w. n.e. stał się jednym z najwyższych bóstw taoizmu religijnego, nazywanym m.in. Taishang Laojun (Najwyższy Pan Lao). Istnieje także twierdzenie, jakoby Laozi udawszy się na zachód, dotarł do Indii i tam dokonał „nawrócenia barbarzyńców” *hua hu* (化胡), wcielając się w postać Buddy lub jego nauczyciela. Twierdzenie to być może ma początki już w II w. n.e. i było przez następne wieki rozwijane w środowiskach taoizmu religijnego albo w celu wykazania wspólnoty i podobieństw między obiema religiami, albo wykazania wyższości taoizmu nad buddyzmem. Najbardziej znanym tekstem związanym z tą teorią jest *Księga o nawróceniu barbarzyńców Huahujing*. Zob. np. Edward Zürcher, *The Buddhist Conquest of China*, Brill, Leiden 1972, s. 290–306.

¹³ Yan Yuan był ukochanym uczniem Konfucjusza, uznanym przez niego za najwybitniejszego; Zengzi przypisuje się autorstwo *Księgi cnoty synowskiej (Xiaojing)* i *Wielkiej Nauki (Daxue)*, części *Księgi Rytuałów (Liji)* włączonej do tzw. Czteroksięgu. Jego linię przekazu nauk konfucjańskich kontynuował Zi Si (wnuk Konfucjusza), u którego uczniów z kolei studiował Mencjusz, uznany oficjalnie za Drugiego po Konfucjuszu (*Yasheng*, 亚圣). Ta linia „przekazu Dao”, od Fuxi do Mencjusza, po którym nastąpiło „przerwanie przekazu”, jest zgodna z neokonfucjańską koncepcją sformułowaną przez Zhu Xi w *Przedmowie do Doktryny Środka z komentarzami* (中庸章句序), cyt. w Bo Mou (red.), *Routledge History of World Philosophies. History of Chinese Philosophy*, Routledge, London 2009, s. 366–367.

教)¹⁴. Luo Qing przyczynił się do ugruntowania pozycji nowego bóstwa (najwcześniejsze wzmianki o nim pojawiają się już w XIII w.), które nazywał „Przodkiem Bezkresu” (无极圣祖). Przodek Bezkresu (prawdopodobnie początkowo związany z ludowym kultem buddy Amitabhy) bywa uważany za najwcześniejszą formę Niezrodzonej Matki¹⁵, której kult zaczął być coraz bardziej popularny wśród powstających w XVI w. nowych sekt. W tych nowych sektach miejsce szczególnie zajmował millenarystyczny kult Buddy czasów przyszłych, Majtrei (弥勒). Dziewiąty patriarcha Huang Dehui (黄德辉, XVIII w.) był założycielem sekty Xiantian dao, której najwyższym i centralnym bóstwem jest już Niezrodzona Matka, stwożycielka świata i ludzi. Dziewiąty patriarcha przedstawiany jest jako inkarnacja jednego z najwyższych taoistycznych bogów, Yuanshi Tianzuna (元始天尊), czyli Niebiańskiego Czcigodnego Pierwotnego Początku.

Dalsi patriarchowie, od 10. do 13., również przedstawiani są jako inkarnacje bóstw popularnego panteonu, kolejno: Wenchanga (文昌, opiekuńczego bóstwa egzaminów urzędniczych), Doumu (斗母, bogini gwiazdy polarnej), ponownie Yuanshi Tianzuna, Guanyin (观音) i Majtrei. Po 13. (łączonym) patriarchacie wymienia się „Pięciu starszych”, którzy reprezentują Pięć Mocy, czyli Drzewo, Ogień, Ziemię, Metal i Wodę. 14. patriarcha pojawił się w połowie XIX w. W 1886 r. 16. patriarcha Liu Qingxu (刘清虚) zmienił nazwę przekazywanego przez siebie Dao z Xiantian dao na Yiguandao.

Od 17. patriarchy Lu Zhongyi zaczyna się właściwa historia Yiguandao, traktowanego jako ostateczne, pełne objawienie i droga do zbawienia ludzkości wchodzącej w trzeci, ostatni etap swojej historii – Okres Białego Yang, który zakończy się apokalipsą, strasliwymi katastrofami i końcem doczesnego świata. 17. patriarcha Lu Zhongyi, uważany za inkarnację Majtrei, jest jednocześnie pierwszym patriarchą Ery Białego Yang (白阳初祖). 18. patriarcha Zhang Tianran jest inkarnacją żywego Buddy Jigonga (济公活佛) i otrzymał od Niezrodzonej Macierzy objawienie o nadejściu wielkich klęsk i obietnicę wsparcia ze strony bogów. Jego żona Sun Suzhen jest także uznawana za 18. Mistrzynię (*shimu*, 师母), która ra-

¹⁴ O historii kultów nazywanych „Białym Lotosem” zob. Barend J. ter Haar, *The White Lotus Teachings in the Chinese Religious History*, Brill, Leiden 1992; Susan Naquin, *The Transmission of White Lotus Sectarianism in Late Imperial China*, [w:] David George Johnson, Andrew James Nathan, Evelyn Sakakida Rawski (red.), *Popular Culture in Late Imperial China*, University of California Press 1985, s. 255–291.

¹⁵ Szczegółowa analiza związków kultu Niezrodzonej Macierzy z kultem Amitabhy, a potem Majtrei, znajduje się w bardzo bogatym w treść, jakkolwiek wymierzonym przeciwko Yiguandao, artykule *A Study on „Plagiarism” in I-Kuan Tao – Citing the „Pure Land of Buddha Amitabha” and the „Right Dharma-Eye Store” as Example* (一貫道的「剽竊」本質--以「彌陀淨土」及「正法眼藏」為例) autorstwa Jiang Zhengtai (江正崇) i Zhang Huoqing (張火慶), „Zhengjue Xuebao” (正覺學報) 2011/2012, t. 5, s. 123–178.

zem z Zhang Tianranem otrzymała niebiańską misję (lub Mandat Niebios, 天命) kontynuowania i przekazu Dao¹⁶. Jest inkarnacją Bodhisattvy Księżycowej Mądrości Yuehui Pusa (月慧菩薩), a jej oficjalny pośmiertny tytuł to Święta Matka Chin (Zhonghua Shengmu, 中华圣母).

Fot. 2. Troje ostatnich patriarchów: pośrodku Lu Zhongyi, po prawej stronie Zhang Tianran, po lewej Sun Suzhen

Liczba 64 (pełna liczba heksagramów Księgi Przemian) oznacza zamknięcie cyklu. Patriarcha i Mistrzynie 18. generacji dokonali ostatecznego przekazu Dao, które umożliwi powszechne zbawienie. Po nich pojawiają się już tylko fałszywi prorocy: 36 fałszywych patriarchów i 72 fałszywych buddów, którzy wprowadzą nieład na Planie Dao. Na ziemię zstąpią demony, których zadaniem będzie odróżnić prawdziwych wiernych od fałszywych.

Kosmologia

Według Yiguandao kosmos dzieli się na następujące obszary:

- Niebo Zasady i Bezkresu (无极理天) *Wuji litian*. Jest ono pierwotne wobec wszelkiego istnienia, wieczne, nieskończone, pozbawione form, pozbawione karmy i odrodzeń; jest to Kraina Szczęśliwości (极乐界), miejsce pochodzenia wszystkich dusz i „siedziba” Niezrodzonej Macierzy.
- Niebo Pneumy (*qi*, 气) i Najwyższego Kresu (太极气天) *Taiji qitian*. Jest to władany przez Nefrytowego Cesarza obszar bogów i nieśmiertelnych (神仙界), nadal pozostających w kołowrocie narodzin i śmierci. Bogowie

¹⁶ Sun Suzhen była drugą lub nawet trzecią żoną Zhang Tianrana. Wbrew oficjalnej wersji (przynajmniej tej dostępnej w źródłach internetowych) o jednoznacznym otrzymaniu przez nią misji przekazu Dao i uznania ją za 18. „przodkinię” początkowy okres funkcjonowania Yiguandao naznaczony był sporami między frakcją związaną z pierwszą (lub drugą) żoną Zhanga, o nazwisku Liu, i frakcją skupioną wokół Sun Suzhen. Informacje na temat wczesnej historii Yiguandao i sporach między frakcjami podaje David K. Jordan, *The Recent History of the Celestial Way. A Chinese Pietistic Association*, „Modern China” 1982, t. 8, nr 4, s. 435–462. „Oficjalne” przedstawienie sylwetek trojga ostatnich „patriarchów” znajduje się np. na stronie internetowej World I-Kuan Tao Headquarters, <http://www.with.org/patriarchs.html>.

i nieśmiertelni dzięki praktyce Dao mogą wznieść się i powrócić do Nieba Zasady, a jeżeli nie uda im się to w ciągu pięciuset lat, zstępują do Nieba Form i stają się ludźmi.

- Niebo Form i Wzniosłego Kresu (皇极象天) *Huangji xiangtian*. Jest to władany przez Cesarza Ludzi (Boskiego Rolnika) obszar ludzi i zwierząt (人畜界). Dzięki doskonałej praktyce ludzie mogą wznieść się bezpośrednio do Nieba Zasady, jeśli nie – trafiają do piekieł.
- Piekło (地狱), czyli Obszar Ciemności (幽冥界) władany przez Króla Piekieł, który sądzi dusze zmarłych. Jeżeli za życia czyniły dobro, trafiają do Nieba Pneumy, gdzie stają się nieśmiertelnymi. Dusze zesłane do piekła mogą się z niego wydostać i trafić do Nieba Zasady dzięki zasługom potomków.

Trzy skarby¹⁷

W trakcie inicjacji każdy wyznawca otrzymuje specjalny dar od Niezmierzonej Macierzy, „Trzy skarby”, które są niezbędnym warunkiem wydostania się z koła narodzin i śmierci i wstąpienia do Nieba Zasady. Są to:

- Otwarcie Mistycznej Bramy (点玄关) – czyli otwarcie i uaktywnienie duchowej istoty człowieka, umożliwienie mu poznania i wypełnienia jego wewnętrznej, prawdziwej natury, natury Buddy, jedności z wszechświatem, Dao i Niezrodzoną Macierzą. Mistyczna Brama znajduje się między brwiami i tędy dusza przedostaje się do Nieba Zasady.
- Prawdziwa Mantra bez słów (无字真言) – krótka mantra o potężnej mocy, która nie może być zapisana, więc jest niewidoczna dla oczu, nie jest wypowiedziana na głos, więc jest niedostępna dla uszu i ust. Bierze się z umysłu i komunikuje bezpośrednio z wszechświatem. Prawdziwa Mantra zesłana przez Niezrodzoną Macierz dla trwającego obecnie okresu Białego Yang na wielu stronach internetowych związanych z Yiguandao zostawiana jest jako puste miejsce, ale na jednej z nich podaje się, że brzmi ona: *Wu Tai Fo Mile* (无太佛弥勒), co znaczy Budda Bezkesu (无极, Wuji) i Najwyższego Kresu (太极, Taiji) Majtreja¹⁸.
- Związanie (合同) – specjalny gest splecenia rąk, które symbolizuje związaną i miłość między Macierzą a wszystkimi jej dziećmi.

¹⁷ zob. <http://www.greatao.org/english/2004/2004-7.htm>.

¹⁸ <http://datokuo.pixnet.net/blog/post/47891450>.

Niezrodzona Macierz

Najwyższym bóstwem Yiguandao jest Niezrodzona Macierz (无生老母) lub Macierz Bezkesu (无极老母), określana także dwudziestoznakowym formalnym tytułem, przypominającym formalne tytuły bóstw „oficjalnego” (tzn. niezwiązane-go z sektami) chińskiego panteonu: Najjaśniejsza Pani na Wysokości, Niezmierzona Czysta Pustka, Najczcigodniejsza, Najświętsza, W Trzech Światach i Dziesięciu Kierunkach Wszystkich Dusz Prawdziwa Władczyni (明明上帝無量清虛至尊至聖三界十方萬靈真宰). Ten formalny tytuł bywa czasami skracany do pierwszych czterech znaków: Najjaśniejsza Pani na wysokości (明明上帝).

Fot. 3. Ołtarz: pośrodku pełen tytuł Macierzy: Najjaśniejsza Pani na Wysokości, Niezmierzona Czysta Pustka, Najczcigodniejsza, Najświętsza, W Trzech Światach i Dziesięciu Kierunkach Wszystkich Dusz Prawdziwa Władczyni (明明上帝無量清虛至尊至聖三界十方萬靈真宰), zapisany w charakterystyczny, „ściśnięty” sposób. Napisy od prawej: Można usłyszeć o Wielkim Dao Natury i Zasady, Dao Wielkiej Nauki jest złotym lustrem tysiąca lat, Zasada Doktryny Środka jest podstawą eliksiru nieśmiertelności dla wszystkich pokoleń, Jaśniejąca Cnota i umiłowanie ludu znajdują się w najwyższym dobru

Niezrodzona Macierz jest personifikacją Dao w jego stanie prekosmicznym, który określany jest jako Niebyt, Bezkes, Pustka i jest najpierwszą, najpotężniejszą i wspólną podstawą wszelkiego bytu, wszelkiego istnienia w świecie material-

nym i niematerialnym. Identyfikowana jest też z Zasadą, Pierwotną Naturą, Samolistną Naturą, Naturą Buddy.

Niezrodzona Macierz, jako najwyższe bóstwo, nie jest w rytuałach przedstawiana antropomorficznie. Przy małych ołtarzach domowych nazywanych *fotang* (佛堂)¹⁹ lub w miejscach wspólnego kultu jej obecność wyrażona jest albo za pomocą umieszczonego centralnie symbolu Macierz, albo jej oficjalnego tytułu (zapisanego w sposób przypominający nieco napisy na pieczęciach cesarskich), a także pod postacią ognia zapalanego w ozdobnej olejowej lampce, nazywanej „lampką Bezkesu” (无极灯) lub „lampką Matki” (母灯). Lampce Bezkesu towarzyszą czasem ustawione po bokach „lampki dwóch sił” symbolizujące yin i yang albo słońce i księżyc. Nieco poniżej na ołtarzu ustawione bywają postacie innych bóstw, znanych z panteonu popularnego o buddyjsko-taoistycznym charakterze, ale traktowanych jako emanacje Niezrodzonej Macierzy i upostaciowienia cnót, takich jak współczucie, miłosierdzie, lojalność: centralnie umieszczony jest Majtreja, a po jego lewicy i prawicy znajdują się Guanyin, Jigong, Lü Dongbin (吕洞宾) i Guangong (关公). Czasami po obu stronach ołtarza zawieszane są portrety Zhang Tianrana i Sun Suzhen lub innych patriarchów (fot. 4, 5).

Niezrodzona Macierz konceptualizowana jest jako Matka, która zrodziła kosmos i ludzi, kochająca swoje dzieci. Wszystkie Jej dzieci (nazywane „pierwotnymi buddami”, 原佛) wywodzą się z Nieba Zasady, ale po stworzeniu świata zostały wysłane przez Niezrodzoną Macierz z misją zaludnienia obszaru doczesnego. W świecie doczesnym, generując karmę, uwikłały się w kołowrót narodzin i śmierci i nie mogą wrócić do Ojczyzny Prawdziwej Pustki, przez co cierpią same i przysparzają cierpień swojej stęsknionej i współczującej Matce.

Historia powstania świata i rozstania Matki i jej pierwotnych dzieci jest opisana następująco w pierwszej części długiego, wierszowanego tekstu *Dziesięć pouczeń Wzniosłej Matki dla jej dzieci* (皇母訓子十誡)²⁰:

Pierwsze pouczenie mówi:

Pierwotne dzieci buddowie, słuchajcie uważnie, co było na początku.

Złote pióro drgnęło i opisało w całości niebiańskie działanie i cudowną tajemnicę:

Na początku, nim niebo się podzieliło, nim chaos się zróżnicował

Panował mrok, nie było rozróżnienia „ja i inni”, wszystko było pustką

960 milionów pierwotnych buddów zebrało się razem w obszarze Przed Niebiosami

Bez zmartwień i trosk, bez niepokojów, swobodni i spokojni

Nieśmiertelni bracia, nieśmiertelne siostry, towarzyszyli Matce

¹⁹ Szczegółowy opis ołtarza (po angielsku) można obejrzeć na <https://www.youtube.com/watch?v=MhYftugzIgY>. Codzienny rytuał zapalania trociczek przed ołtarzem także dostępny jest na YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=d0_95926YmY.

²⁰ Zamieszczone na stronie http://www.with.org/classics_ten_ch.html.

Posłuszni jej we wszystkim, nigdy się od niej nie oddalali
W kraju szczęśliwości, w beztroskich wycieczkach, bawili się, jak chcieli
Powozili smokami, dosiadali feniksów, czcigodni bez miary
Nie bali się zimna, ani gorąca, nie znali ograniczeń i trosk
Nie było yin i yang, nie było zależności, Najwyższa Zasada pozostawała czysta
Byli swobodni i bez obowiązków, zajęci zabawą w cudownych krajobrazach przed
powstaniem niebios
Znużeni, zabawiali się szachami lub grali na cytrach
Jadali brzoskwinie nieśmiertelności, nefrytowe wywary i jadeitowe płyny
Za strój mieli obłoczne buty i niebiańskie szaty
Rozprawiali o bezkresie, przebywali w świętym obszarze, w cudownych krainach
najwyższego dobra
Spokojni i posłuszni, znając wszystkie dziesięć tysięcy przemian, praźródło wszy-
stkich bytów
Nadszedł wreszcie moment Pierwszego Zgromadzenia, gdy liczba pneum [qi, 气]
już była gotowa
I Matka rozkazała siedmiu buddom, aby uporządkowali qian i kun [zasady nieba
i ziemi]
Po osiemdziesięciu tysiącach lat, gdy liczba pneum była dostateczna, utworzyło
się niebo
Gdy nadeszło Drugie Zgromadzenie, ziemia już była gotowa
Czysta pneuma uniosła się i stała się niebiańską planszą, na której umieszczono
gwiazdy
Mętna pneuma opadła i zgęstniała w ziemię z jeziorami, morzami, górami i rzekami
Gdy nadeszło Trzecie Zgromadzenie, ziemia i niebo współdziałały, słońce i księ-
życe świeciły razem
Spotkały się yin i yang, zebrały się gęste mgły i wszystkie stworzenia były gotowe
To właśnie był cudowny moment, źródło wielkiego początku
Bezkres to bezruch, Najwyższy Kres to ruch, a Wzniosły Kres to qian i kun
Dao to jest zasada [li], zasada to jest Dao, cudowność Pustki i Ducha [ling]
Dao zrodziło jedno, jedno zrodziło dwa, dwa znów zrodziło trzy
Jeden korzeń się podzielił, wyłoniło się dziesięć tysięcy różnic, z niebytu weszły
w byt
Ich tajemnicza cudowność nawet dla bogów i nieśmiertelnych trudna jest do wy-
powiedzenia
Niebo powstało, ziemia powstała, wszystkie istoty były gotowe
Ale na wschodniej ziemi nie było ludzkich osad, brakowało kobiet i mężczyzn
I wtedy właśnie Matka, nie mając innego sposobu
Wysłała swoje dzieci, aby zstąpiły do doczesnego świata
Kilka razy wysyłała pierwotnych buddów, by zstąpili na wschodnią ziemię
Ale oni poszli, lecz znowu wrócili i nie chcieli porządkować doczesnego świata
Nie mając innego wyjścia, nasza Matka stworzyła krwiste wino
I na trzech stokach upiła nim bodhisattwów – dzieci

Następnie stworzyła wielkie górskie jezioro i dzieci poszły się umyć
I korzystając z okazji, zabrała do nieba buty i szaty nieśmiertelnych.
Buddowie wytrzeźwieli i ocknąwszy się, nie zobaczyli już matczynej twarzy
Nie zobaczyli też swoich butów i szat, gdzież one mogły być?
Nasza matka, lejąc łzy, zawołała do tych pierwotnych dzieci:
„Natychmiast udajcie się na wschód, nie będę się już nad wami litować
Gdybym wam zwróciła wasze szaty i buty,
Nie chcielibyście zostać na doczesnym świecie Złamcie gałązki, splećcie liście
i w ten sposób ochronicie się przed zimnem i chłodem
Jak zgłodniejecie, jedzcie sosnowe szyszki, spragnieni, pijcie z czystych źródeł”.
Buddowie, przygnębieni, ciężko westchnęli
I zapytali Matkę, czy kiedy nadejdzie czas, będą mogli wrócić do domu. Matka od-
powiedziała: „Pod koniec trzeciej kalpy, kiedy zaczniesz się powszechne przejście
[tzn. ostateczny kataklizm; „przejście na drugi brzeg” oznacza zbawienie]
Osobiście napiszę list, osobiście go wyślę, osobiście przeprowadzę pierwotnych
buddów”.
Synowie i córki wciąż mieli wątpliwości i wybuchnęli wielkim lamentem
Więc nasza matka dała im obietnicę [dosł. „kontrakt” albo „związanie”], aby towa-
rzyszyła jej wzniosłym dzieciom
„Teraz, o moje pierwotne dzieci, udajcie się na wschód.
Wprowadźcie ład na świecie i jako mężczyźni i kobiety stwórzcie ludzkie osady”.
Matka i dzieci rozstali się, oni na wschodzie, ona na zachodzie, i czuli wielki smutek
Bo od tego momentu buddowie cierpieli trudy i udręki
Do dzisiaj da się policzyć, że minęło 60 tysięcy lat
I Matce, gdy tylko pomyśli o cierpieniach swych dzieci, trudno jest znaleźć spokój
W obecnych czasach nadszedł już moment i matka zesłała Dao
Wysłała trzech buddów, aby po końcu kalpy dokonali powszechnego przeprowa-
dzenia [czyli zbawienia]
I wszystko, co było przedtem i potem, całą prawdę powiedzianą do końca
W nadziei, że jej dzieci pierwotni buddowie jak najszybciej poznają prawdziwy
przekaz
I wstąpiwszy na złotą drogę, powrócą w ślad za matką
A ci, którzy nie dostąpią oświecenia, wpadną w morze cierpienia i będą cierpieć
przez wieczność.

Historia ludzkości na ziemi dzieli się na trzy okresy, czyli „trzy yang” albo „trzy słońca”. Niezrodzona Macierz, ubolewająca nad upadkiem i cierpieniem swoich dzieci, trzykrotnie wysyłała do Nieba Form wielkich buddów, których zadaniem było oświecenie i „przeprowadzenie” ludzi do Nieba Zasady (czyli zbawienie). W pierwszym okresie Zielonego Yang, trwającym 1886 lat, od Fuxi do powstania dynastii Zhou, nauczycielem i zbawicielem był Budda Dipankara, czyli Zapalający Lampę Randeng (燃灯). W drugim okresie Czerwonego Yang, trwającym 3114 lat

od powstania Zhou do powstania Republiki Chińskiej, był to Budda Siakjamuni (释迦). Obecnie znajdujemy się w okresie Białego Yang, który zaczął się od powstania republiki, będzie trwał 10 800 lat i jest władany przez Buddę Majtreję (弥勒), który zstąpił na ziemię jako Lu Zhongyi. Oto, co na ten temat mówi *Dziesięć pouczeń Wzniosłej Matki dla jej dzieci* w pouczeniu dziewiątym.

Odkąd Fuxi po raz pierwszy narysował znaki prawdziwych Przemian
To właśnie Niebiańskie Dao zostało zesłane jako prawdziwa podstawa
W czasie Zielonego Yang Matka rozkazała Dipankarze zstąpić do świata
A on w tajemnicy wybrał 20 milionów dzieci i przywrócił je do Bezkręsu
Gdy nadeszło Czerwone Yang, rozkazała Siakjamuniemu ponownie nawrócić świat
A on zbawił i przywrócił 20 milionów dzieci do ich zachodniej ojczyzny
W okresach Czerwonego i Zielonego Yang zbawiono razem 40 milionów dzieci –
buddów
Zostało ich jeszcze 920 milionów cierpiących w morzu złudy i cierpienia
A teraz jest czas Białego Yang i nadeszła kolej na działanie Majtrei
I rozkazała Tianranowi, by przejął Planszę Dao i dokonał zbawienia
W obszarze Wcześniejszego Nieba Matka nie zostawi ani jednego buddy, boga czy
nieśmiertelnego
Wszyscy muszą się narodzić, by razem zbawić świat i wspomóc tę świętą podstawę
Najpierw przeprowadzą ubogich, potem bogaczy, potem urzędników
Przeprowadzą królów i władców i wszystkie narody razem wstąpią na niebiańskie
schody
Nadszedł już czas i właściwy moment i trzeba się spieszyć
Każdy musi być wytrwały i niezłomny, i głosić prawdę, by usunąć niewiedzę

Każdemu z trzech okresów przypisane są różne właściwości. Na przykład w okresie Zielonego Yang Dao znajdowało się wśród władców, a obok „władającego planszą nieba” Buddy Dipankary nauczycielem i przekazicielem Dao („trzymającym planszę Dao”) był Fuxi. Mantra przeznaczona dla tamtego czasu brzmiała: *Wuliangshou fuo* (Budda Niezliczonej Długowieczności, 無量壽佛). W okresie Czerwonego Yang Dao znajdowało się wśród uczonych i konfucjanistów, „trzymającymi planszę Dao” byli Czterej Buddowie Prawdziwej Kultury (四正文佛), czyli królowie Wen, Wu, Taigong (sprzymierzeniec króla Wu i założyciel państwa Qi) oraz książę Zhou, ówczesna mantra to *Nanmo Amitufo* (南無阿彌陀佛). W obecnym okresie Dao znajduje się wśród ludu, „trzymającym planszę nieba” jest budda Majtreja, „trzymającymi planszę Dao” są Żywy Budda Jigong (Zhang Tianran) i Bodhisattwa Księżycowej Mądrości (Sun Suzhen). Jak wspomnieliśmy wyżej, mantra dla okresu Białego Yang nazywana jest „mantrą bez słów”, ale być może brzmi ona *Wutaimilefu*, czyli Majtreja, Budda Bezkręsu i Najwyższego Kresu.

Każdy z trzech okresów kończy się straszliwymi katastrofami: okres Zielonego Yang dziewięcioma, okres Czerwonego Yang – 18, a okres Białego Yang zakończy aż 81 straszliwych klęsk. Klęski te nazywane są kalpami (*jie*, 劫). Termin „kalpa”, czyli „eon”, w buddyzmie oznacza olbrzymią, trwającą miliony lat jednostkę czasu stosowaną do opisu cyklicznego, czteroetapowego powstawania i kończenia się świata (lub światów), ale w nomenklaturze Yiguandao termin ten, jak się wydaje, oznacza zarówno eon, jak i katastrofy kończące każdy z trzech okresów. Okres Zielonego Yang zakończył się więc „kalpą wód smoczej rzeki Han” (龙汉水劫), okres Czerwonego Yang – „kalpą czerwonego ognia” (赤明火劫), a okres Białego Yang, jako ostatni w historii ludzkości, zakończy się kalpą „kosmicznego wiatru” (延罡风劫)²¹, przyrównywanego do wybuchu bomby atomowej, który obróci w proch cały doczesny świat. Ponieważ będzie to czas, w którym nastąpi ostateczne zbawienie, czyli przywrócenie do Nieba Zasady, wszystkich „dzieci”, niezbędna jest wspomniana w *Pouczeniach* pomoc wszystkich buddów, bogów i nieśmiertelnych. *Dziesięć pouczeń Wzniosłej Matki* w części piątej tak opisuje nadchodzącą apokalipsę:

Na wszystkich czterech morzach zerwą się demoniczne wichry, nigdzie nie będzie spokoju
 Ludzie chwycą za broń, zaczną się wojny, napaście i przemoc, wszyscy będą cierpieć
 Mór i zaraza, głód i pragnienie, susze i powodzie bez końca
 Na całym świecie zboże nie dojrzeje, nie zbierze się nawet żdźbła
 Nie da się opowiedzieć takich klęsk i nieszczęść
 Najstraszniejsze, że woda, ogień i wichry zmiotą ludzkość całej ziemi
 Zapadnie ciemność niezmierna, nie będzie księżyca i słońca
 Otworzą się bramy piekieł i wyjdą z nich duchy, wszystkie z hakami w rękach
 Będzie ciemność nieprzenikniona, chłód i zimno wypełnią świat
 Wszystkie długi trzeba będzie spłacić, życiem zapłacić za życie, cena będzie wysoka
 Gwiezdne wichry opadną na świat, zmiotą niebo i ziemię, zmiotą cały kosmos
 Zmiotą wszystkie pneumy i formy, zmiotą trzy światy, odmieni się oś²².

Wiara w „trzy okresy” zakończone ostateczną apokalipsą (charakterystyczna dla wielu sekt wywodzących się z Xiantiandao) być może czerpie inspirację z doktryny chińskiego buddyzmu o trzech etapach funkcjonowania Dharmy (czyli nauki Buddy): okresu prawdziwej Dharmy (*zheng fa*, 正法), pozornej Dharmy (*xiangfa*, 像法), która tylko przypomina prawdziwą naukę, i końca Dharmy (*mofa*, 末法), kiedy siła nauczania Buddy słabnie coraz bardziej, aż do ostatecznego wy-

²¹ <http://datokuo.pixnet.net/blog/post/47891450>, <http://www.txt7.com.cn/2010-03-06/111177216.html>.

²² Zamieszczone na stronie http://www.with.org/classics_ten_ch.html.

czerpania. Temu ostatniemu okresowi towarzyszy upadek moralności, pojawienie się fałszywych nauczycieli i demonów ukrywających się pod postacią mnichów i mniszek, a także objawy zaburzeń kosmicznych, powodzie, susze itp. Nowy cykl rozpocznie się wraz z nadejściem buddy Majtrei. Teoria „trzech okresów”, jakkolwiek najsilniej inspirowana buddyjską kosmologią i symboliką, bywa jednak interpretowana także w odniesieniu do rodzimych chińskich koncepcji. Np. symbolika kolorów określających „trzy okresy” bywa opisywana jako nawiązująca do Pięciu Mocy: zieleń ma reprezentować wiosnę (drzewo), czerwień – lato (ogień), a biel – jesień (metal), po którym ma nastąpić czarny, a więc pozbawiony światła okres „zimy”, czyli końca świata.

Ocalenie w nadchodzącej apokalipsie i ostateczne wydostanie się z kręgu narodzin i śmierci, czyli powrót do „Ojczyzny Prawdziwej Pustki” (*Zhenkong jiaxiang*, 真空家乡) w Niebie Zasady, ma się odbyć przez „trzy zgromadzenia pod drzewem smoczycy głów” (czyli drzewem *naga-puspa*, pod którym Majtreja doznał oświecenia, *longhua sanhui*, 龙华三会). W czasie tych trzech zgromadzeń odbędą się trzy etapy zbawienia: najpierw będzie ono dotyczyło bogów i nieśmiertelnych z Nieba Pneumy, następnie ludzi żyjących na ziemi, a na końcu dusz zmarłych, przebywających w rejonach piekła.

Podobnie jak w „ortodoksyjnym” buddyzmie i taoizmie religijnym ważną praktyką wiodącą do zgromadzenia zasług (dla siebie i innych, szczególnie przodków), zapewnienia sobie zdrowia, bezpieczeństwa i powodzenia w świecie doczesnym, a ostatecznie do wyzwolenia się z kręgu samsary i powrotu do Matki jest deklamowanie świętych tekstów. Poniżej przykład jednego z takich zalecanych tekstów, *Drogocenny zwój o ostatecznym zebraniu (wszystkich dzieci) dokonanym przez Niezrodzoną Macierz* (无生老母收圆宝卷):

Niezrodzona matka płacze na niebiańskim planie
 Cesarskie dzieci utraciły swą pierwotną naturę i nie mogą wrócić
 Wszystkie zmagają się o sławę i korzyść, nie praktykują
 Nie wiedzą, że kalpa przyniesie klęski i nieszczęścia
 Pozbawieni cnoty spotkają się z nieszczęściem, stracą ciało i ducha
 Praktykujący i wyznający Macierz wstąpią do Nieba Zasady
 W niebie Tuszita²³ w cesarskim Pałacu Macierz i dzieci się spotkają
 Lecz jeśli tego pragną, muszą najpierw być dobrzy
 Kochać ojca i matkę, szanować nauczycieli, żyć wiernie i prawo
 Wypełnić wszystkie pięć zobowiązań i osiem cnót, i stać się w pełni ludźmi
 Rano, w południe i wieczorem praktykować bez przerwy
 W pozycji lotosu, z przymkniętymi oczami, z umysłem pod kontrolą
 Zamknawszy na klucz małą umysł, łącząc prawdziwą naturę i naturę ziemską

²³ Tuszita – jeden z niebiańskich obszarów kosmologii buddyjskiej, związany z buddą Majtreją.

Nie przerywając Związania, chroniąc Mistyczną Bramę, powtarzając mantrę bez słów
 Praktykować co dzień, miesiąc za miesiącem, aż wzmocni się pneuma i duch
 Skończą się błędne myśli, pojawi się aureola i nastąpi prawdziwe oświecenie
 A wtedy z hukiem pioruna otworzą się wrota niebios i wyłonią się buddowie
 Zstąpią do piekieł, wzniosą się do nieba i pokłonią się Macierzy
 Zgodnie z niebiańskim rozkazem zbawią grzeszne dusze, w jej imię nastąpi po-
 wszechne zbawienie
 Przygotują księgi, zbudują ołtarze, będą wspierać dobrych
 Pod całym niebem mężczyźni i kobiety powrócą do Praźródła
 Bo przez to, że stracili pierwotną naturę, wpadli w koło Samsary
 Którym to przeznaczone – uwierzą i ze wszystkich sił będą praktykować
 A kiedy już to osiągną, zobaczą naturę buddy i powrócą do źródła
 Opuść morze cierpienia, wstąpią do Krainy Szczęśliwości i na zawsze zasiądą
 na złotym lotosie
 Szukaj światłego nauczyciela, przekazuj tę sutrę i praktykuj ze wszystkich sił
 Przestrzegaj pięciu zakazów, czyni dziesięć rodzajów dobra, przekazuj wielkie Dao
 Jeśli będziesz praktykować tę sutrę, wyleczysz wszystkie choroby i będziesz bez-
 pieczny
 Jeśli każdego dnia powtórzysz ją siedem razy, twojej rodzinie będzie się wiodło
 Jeśli powtórzysz ją całe dziesięć tysięcy razy – będziesz mógł powrócić do Ojczy-
 zny Prawdziwej Pustki²⁴

Na poświęconych Yiguandao stronach internetowych zamieszczane są wyjaśnienia różnych kwestii związanych z doktryną, m.in. analizy i objaśnienia symboliki i nazewnictwa związanego z kultem Niezrodzonej Macierzy. Mają one pomóc w zrozumieniu koncepcji najwyższego bóstwa, będącego jednocześnie ponadsobowym Absolutem i miłosierną, kochającą Matką. Objaśnienia te, bardzo interesujące jako jeden z elementów żywej religijności, przeznaczone są dla „zwykłych” wyznawców, posługują się więc z reguły prostymi, łatwo przyswajalnymi argumentami, np. wykorzystują popularną w Chinach od wieków metodę pseudoetymologicznej analizy znaków pisma.

Objaśnienia symbolu Macierz

Interpretacje te ogólnie odwołują się do faktu, że symbol Macierz wygląda jak znak „środek” 中 *zhong*, w którym umieszczono dwie dodatkowe kreseczki 丿. Środek to podstawa wszechświata, zatem znak „środek” symbolizuje tutaj pierwotną istotę świata, wieczną harmonię i ekwilibrium. Umieszczone w jego wnętrzu

²⁴ Zamieszczone na stronie <http://blog.xuite.net/key666/twblog/>.

trzu dwie kreski ㄣ symbolizują natomiast yin i yang, czyli funkcję, powstanie, widzialne przejawy i działanie wszechświata. Pierwotna istota/podstawa razem ze swoimi widzialnymi przejawami i działaniem to właśnie Macierz.

Idąc dalej, interpretacja ta (wyraźnie inspirowana tekstem *Doktryny środka, Zhongyong*) twierdzi, że element „środek” symbolizuje ekwilibrium emocjonalne, czyli pierwotny i właściwy stan umysłu, który stanowi podstawę wszystkich uczuć. Przejście ze świata uczuć do Świata Zasady to uzyskanie świętości, przejście ze świata Zasady do świata uczuć to wejście w obszar świecki. Ludzie utracili Dao Ekwilibrium i Harmonii, dlatego też musimy się uczyć, jak wrócić do obszaru prekosmicznego (lub obszaru Przed-niebem albo Wcześniejszego Nieba). Macierz to Macierz Prawdziwej Natury, która obejmuje sobą Ekwilibrium i Harmonię, to nasza matka duchowa, bezcielesna, wieczna i Prawdziwa, a znak Macierz obrócony o 90 stopni daje znak „matka” (母), który oznacza naszą ziemską matkę, przynależącą do świata Post-kosmicznego (Późniejszego Nieba), posiadającą ciało, przemijającą i grzeszną²⁵.

Podobna w stylu interpretacja wyjaśnia „etymologiczny” sens wchodzącego w skład nazwy Yiguandao znaku *guan* (貫). Według tego wyjaśnienia znak *guan* zawiera w sobie na górze znak „Macierz”, a na dole znak „muszla”, czyli „skarb”, co oznacza, że nasza Matka w swoim miłosierdziu obdarzyła nas Trzema Skarbami. Pierwszym jest Mistyczna Brama (玄關寶地), wiodąca nas do Krainy Szczęśliwości, do naszej prawdziwej Natury, Natury Samoistnej, Natury Buddy. Drugim skarbem jest Mantra bez słów (無字真言), potężna modlitwa, która przenika niebo, a trzecim – moc Związania (合同), która nadaje nam szczere serce dziecka, na powrót łączy nas z niebem, wskazuje, że Prawdziwa Natura Prekosmiczna jest prąźródłem naszej natury ziemskiej. Kiedy uświadomimy sobie, że jesteśmy częścią nieba i pokonamy nasze ziemskie pragnienia, na powrót złączymy się z naszym niebiańskim źródłem. Dopiero gdy wyzbędziemy się nienawiści i zła, i odzyskamy nasze dziecięce serce, będziemy mogli powrócić do naszej miłosiernej Matki.

Objaśnienia formalnego tytułu Niezrodzonej Macierzy

Na stronach internetowych znajdują się także dewocyjne objaśnienia i interpretacje formalnego tytułu Niezrodzonej Macierzy „Najjaśniejsza Pani na Wysokości, Niezmierzona Czysta Pustka, Najczcigodniejsza, Najświętsza, W Trzech Światach i Dziesięciu Kierunkach, Wszystkich Dusz Prawdziwa Władczyni” (明明上帝無量清虛至尊至聖三界十方萬靈真宰). Na przykład:

²⁵ http://www.360doc.com/content/11/0923/12/7261337_150594767.shtml.

Najjaśniejsza (明明) – oddaje jej właściwą istotę (言其本體也). Natura Buddy jaśnieje i zawiera w sobie wszystkie cnoty, wszelką mądrość, wszelką moc i boskość. **Pani na wysokości** (上帝) – to wyraz szacunku dla jej panowania (尊其主宰也). Włada wszystkimi stronami, jest świętym początkiem wszystkich dusz i matką wszystkich buddów.

Niezmierna (無量) – określa jej ogrom (形容其大也). Obejmuje sobą wszystko, żadne miejsce jej nie zawrze, nie ma nic poza nią, jest prawdziwa i świetlista.

Czysta Pustka (清虛) – opisuje jej obraz (說明其相也). Pozbawiona wszelkich form, zna je wszystkie, ale nie jest żadną z nich, jest Prawdziwym obrazem, właściwą istotą Pustki.

Najczcigodniejsza (至尊) – wyraża cześć dla jej pozycji (崇拜其位也). Jest najczcigodniejsza, jest Najwyższą Cnotą i Najwyższym Dao.

Najświętsza (至聖) – wyraża szacunek dla jej cnoty (敬重其德也). Jest prądrodłem cnoty i łaskawością Wielkiego Dao.

W Trzech światach (Triloka, 三界) – wskazuje jej zasięg (即其範圍也), Trzy światy to Świat Formy, Świat Pragnień i Świat Bez-form albo Niebo, Ziemia i Piekło.

Dziesięciu kierunkach (十方) – wskazuje na jej wszechobecność (言無不在也). Obejmuje sobą Wszechświat i Najwyższą Pustkę, Wielką Próżnię i Świat Dharm. („Dziesięć kierunków” to cztery kierunki główne, cztery pośrednie oraz nadir i zenit).

Wszystkich dusz (萬靈) – odnosi się do wszystkich dusz (用在萬靈也). Dotyczy to buddów i bodhisattwów, arhatów i nieśmiertelnych i wszystkich stworzeń w sześciu kręgach bytu

Prawdziwa Władczyni (真宰) – jest wieczna i niezmienna (永恆不變也). Jest prawdziwą władczynią, o nieziennej naturze, bo Prawdziwa Samoistna Natura nigdy się nie zmienia²⁶.

Czasami ten formalny tytuł kojarzony jest z pięcioma religiami: „Najjaśniejsza Pani na wysokości” symbolicznie oddaje charakter chrześcijaństwa, „Niezmierzona Czysta Pustka” – taoizmu, „Najczcigodniejsza, Najświętsza” – konfucjanizmu, „W Trzech światach, Dziesięciu kierunkach” – buddyzmu, a „Wszystkich dusz Prawdziwa Władczyni” – islamu.

Inną metodą powiązania Niezrodzonej Macierzy z „pięcioma religiami” jest wskazanie, że jest Ona we wszystkich tych religiach wyznawana pod różnymi nazwami lub – inaczej mówiąc – niezależnie od religii i różnych wezwań ich najwyższych bóstw wszystkie one w istocie odnoszą się do tego samego. Na przykład nazwy najwyższego bóstwa, traktowane jako specyficzne dla danej religii określenia Niezrodzonej Macierzy, to:

²⁶ http://www.360doc.com/content/11/0923/12/7261337_150594767.shtml; http://www.360doc.com/content/11/0723/12/7261337_135367669.shtml.

- w konfucjanizmie: Niebo (天), Niebo nad nami (上天), Najjaśniejszy Pan na wysokości (明明上帝), Najczcigodniejszy Monarcha i Pan na wysokości (維皇上帝) itd.;
- w buddyzmie: Dari Rulai (大日如來, Mahavairocana), Piluzhena (毗盧遮那, Vairocana), Niezrodzony (無生), Zhenlai (真如, Bhuta tathata), Rulai (如來, Tathagatha), Święta Matka Zachodu (西方聖母) itd.;
- w taoizmie: Niebyt (無), Dao (道), Niebiańska Czcigodna Bez-kresu (無極天尊), Niebiański Czcigodny Pierwotnego Początku (元始天尊), Najwyższy Pan Tajemnicy Tajemnic (玄玄上人), Królowa Matka (王母) itd.;
- w chrześcijaństwie: Bóg (神), Jehowa (耶和華), Pan Niebios (天主), Ojciec Niebieski (天父) Bóg (Pan na wysokości, 上帝);
- w islamie: Allah (安拉, 阿拉), Prawdziwy Pan (真主)²⁷.

Kult Niezrodzonej Macierzy, przedstawiony tu tylko w najbardziej ogólnym i wstępnym zarysie, zasługuje na uwagę z kilku względów. Po pierwsze, stanowi współczesną kontynuację specyficznego typu religijności chińskiej, który odgrywał ważną rolę w społeczeństwie późnego okresu cesarstwa. Synkretyczne sekty budujące swoją wizję świata, życia doczesnego i pośmiertnego przez twórcze przekształcenie wybranych elementów konfucjanizmu, buddyzmu i taoizmu (a także np. manicheizmu) oferowały swoim wyznawcom nie tylko wzbogacenie życia duchowego, ale bywały też ważnymi graczami na scenie społecznej i politycznej. Ich przywódcy, powołujący się na objawienia uzyskane bezpośrednio od najpotężniejszych bogów, potrafili zgromadzić wokół siebie ludzi, którym zawsze dawali nadzieję na lepsze życie – albo w innym wymiarze istnienia, albo już tutaj, na ziemi. Taką synkretyczną „sektą”, która wstrząsnęła Chinami, byli przecież tajpingowie (1850–1864), którzy wątki przejęte z chrześcijaństwa połączyli z elementami chińskiej kosmologii i przekształcili je w treści bardziej rozpoznawalne, zrozumiałe i łatwiejsze do zaakceptowania nawet dla prostych ludzi, gotowych przecież dla nich ginąć. Yiguandao nie miało nigdy wojowniczych aspektów, ale ma w swojej historii okresy prześladowań, które potrafiło przetrwać. Jest więc interesujące jako rodzaj współczesnego łącznika z przeszłością, może być źródłem wiedzy o tym, co z dawnej chińskiej duchowości (w każdym razie tej związanej z „sektami”) pozostaje naprawdę żywe do dzisiaj.

Po drugie, interesujący jest sam, kilkakrotnie tu przywoływany „synkretyzm”, dobór i przekształcenie różnych elementów w sposób, który daje treść częściowo przynajmniej nową, ale niejako potwierdzoną i legitymizowaną przez starsze religie czy „nauczania”. Yiguandao chce się przedstawić jako ukoronowanie dobra

²⁷ http://www.360doc.com/content/11/0923/12/7261337_150594767.shtml.

obecnego we wszystkich znaczących religiach²⁸, przede wszystkim jednak czerpie z tradycji chińskich. Stąd powoływanie się na sięgającą najdalszej chińskiej starożytności linię „przekazu Dao” i stąd też przytaczana czasem formuła, która następująco charakteryzuje nauczanie Yiguandao: „podstawę czerpie z konfucjanizmu, zastosowanie z taoizmu, a obraz z buddyzmu” (*ru wei ben, dao wei yong, fo wei xiang*, 儒为本, 道为用, 佛为相). Formuła ta jest wyraźnie ukłonem w stronę chińskiej tradycji „oficjalnej”, która także przyznawała konfucjanizmowi pierwszeństwo przed wszystkimi innymi „naukami”, ale choć konfucjanizm jest w Yiguandao niewątpliwie obecny, przynajmniej równie wyraźna jest obecność buddyzmu, a także taoizmu, chociaż został on w tym artykule najslabiej zaznaczony. Yiguandao pokazuje więc także, co w trzech wielkich chińskich „naukach” mogło się wydawać najatrakcyjniejsze i najbardziej pobudzało religijną wyobraźnię Chińczyków.

Fot. 4. Ołtarz: z tyłu symbol Macierzy, po jego obu stronach napisy Mingming Shangdi Najjaśniejsza Pani na Wysokościach; pośrodku figurka Majtrei, na prawo od niego Guanyin i Guangong, na lewo Jigong i Lü Dongbin. Po prawej stronie ołtarza portret Zhang Tianrana, po lewej – Sun Suzhen

²⁸ Deklaracje te nie są jednak przekonujące dla wszystkich: „In its tradition and teaching theory, I-Kuan Tao boasts about its syncretism of the three religions, which are linked up to become one unity by an illusory concept, the »Way of Former Heaven«; in modern times, its syncretism is further extended to include the five religions. (...) If we carefully examine its terminology and thought, it is nothing more than »plagiarism«. (...) Although some adherents of I-Kuan Tao have tried to explain it away, their lame explanations or sophistries only add to people's confusion. (...) From its fabricated »tradition« and nonsense »doctrines«, we can see that I-Kuan Tao uses plagiarism to prove that its Way unifies all saints and religions. How stupid they are to flagrantly propagate those plagiarized beliefs around (...). Thus, stealing and piecing other religious beliefs together to confuse people is the tradition of I-Kuan Tao, and (...) it lacks »its own religious experience« and »creative doctrines«”. Jiang Zhengtai, Zhang Huoqing, *A Study on „Plagiarism” in I-Kuan Tao...*, s. 176.

Fot. 5. Lampka Bezkresu z napisem Wuji – Bezkres